

בדין ראשה ורובה של פרה, כ

מותר להקריב לבאר וכו'. תנן התם: לא יעמוד אדם ברשות הרבים וישתה ברשות היחיד, ברשות היחיד וישתה ברשות הרבים, אלא אם כן מכניס ראשו ורובו למקום שחוא שותה. וכן בגת.

א. גבי אדם הא אמר דבעי ראשו ורובו; גבי פרה, מי בעינן לה ראשה ורובה או לא? – כל היכא דקא נקיט מנא ולא נקיט לה – לא תיבעי לך דבעי ראשה ורובה מלגיו. כי תבעי לך – היכא דנקיט מנא ונקיט לה, מאי?

ב. אמר ליה: תניתנה, ובלבד שתהא הפרה ראשה ורובה מבפנים ושותה. מאי לאו דנקיט לה ונקיט מנא! – לא, דנקיט מנא ולא נקיט לה.

ג. וכי נקיט מנא ולא נקיט לה מי שרי? והתניא: לא ימלא אדם מים ויתן בשבת לפני בהמתו, אבל ממלא הוא ושופך, והיא שותה מאליה!

ד. הא אתמר עלה, אמר אביי: הכא באבוס העומד ברשות הרבים, גבוה עשרה טפחים ורוחב ארבעה וראשו אחד נכנס לבין הפסין, גזרה דילמא חזי ליה לאבוס דמקלקל ואתי לתקונייה ודרא ליה לדוולא בהדיה, וקא מפיק מרשות היחיד לרשות הרבים. וכי האי גוונא מי מיחייב? והאמר רב ספרא אמר רבי אמי אמר רבי יוחנן: המפנה חפציו מזוית לזוית ונמלך עליהן וחוציאן – פטור, שלא היתה עקירה משעה ראשונה לכך! אלא, זמנין דמתקן ליה וחדר מעייל ליה, וקא מעייל מרשות הרבים לרשות היחיד.

ה. איכא דאמר: גבי אדם – הא קאמרינן דסגי ליה בראשו ורובו. גבי פרה מי סגי לה בראשה ורובה, או לא? היכא דנקיט מנא ונקיט לה – לא תיבעי לך דסגי לה בראשה ורובה, אלא כי תיבעי לך דנקיט מנא ולא נקיט לה, מאי?

ו. אמר ליה: תניתנה, ובלבד שתהא פרה ראשה ורובה מבפנים ושותה. מאי לאו דנקיט מנא ולא נקיט לה! – לא, דנקיט מנא ונקיט לה.

ז. והכי נמי מסתברא, דאי נקיט מנא ולא נקיט לה מי שרי? והתניא: לא ימלא אדם מים ויתן לפני בהמתו, אבל ממלא ושופך והיא שותה מאליה!

ח. הא אתמר עלה, אמר אביי: הכא באבוס העומד ברשות הרבים גבוה עשרה טפחים ורוחב ארבעה, וראשו נכנס לבין הפסין, דזמנין דחזי ליה לאבוס דמקלקל ואתי לתקונייה, ודרי ליה לדוולא בהדיה וקא מפיק מרשות היחיד לרשות הרבים. וכי האי גוונא מי מיחייב? והאמר רב ספרא אמר רבי אמי אמר רבי יוחנן: המפנה חפציו מזוית לזוית ונמלך עליהן וחוציאן – פטור, שלא היתה עקירה משעה ראשונה לכך! אלא, זמנין דמתקן ליה וחדר מעייל ליה, וקא מעייל מרשות הרבים לרשות היחיד.

ט. תא שמע: גמל שראשו ורובו מבפנים – אובסין אותו מבפנים. והא איבוס כמאן דנקיט מנא ונקיט לה דמיא, וקא בעינן ראשה ורובה! – אמר רב אחא בר רב הונא אמר רב שישת: שאני גמל, הואיל וצוארו ארוך. תא שמע: בהמה שראשה ורובה בפנים – אובסין אותה מבפנים. והא אבוס כמאן דנקיט מנא ונקיט לה וקא בעינן ראשו ורובו! – מאי בהמה נמי דקתני – גמל. – והתניא בהמה והתניא גמל! מידי גבי חדדי תניא? תניא נמי חכי; רבי אלעזר אומר בגמל, הואיל וצוארו ארוך.

לפינו מבנה אופייני של סוגיות 'איכא דאמר': תשתית לוגית אחת, שלתוכה יוצקים תכנים שונים. התשתית בנויה מהשלבים הבאים:

1. הצגת הספק והגבלתו למקרה אחד מתוך שניים [סעיפים א, ה]
2. נסיון להציב את דין המשנה במקרה המסופק, ודחיית הנסיון ע"י הצבת דין המשנה במקרה האחר [סעיפים ב, ו]

3. נסיון להכריע היכן להציב את דין המשנה על ידי ניגוד בינה לבין דין הברייתא [ג, ז].
 4. דחיית הנסיון על ידי הצבה חדשה (של אביו) בברייתא [ד, ח].
 5. נסיון לפשוט את הספק המקורי [סעיף א] מברייתות ודחיתו [ט].
- כעת ניצוק את התכנים השונים בתשתית הנ"ל, לפי הרכיבים:

שלב ראשון: הצגת הספק והגבלתו

מצינו באדם השותה, שצריך להכניס ראשו ורובו לרשות בו הוא שותה, ולאור זאת מסתפקת הגמרא, אם גם בבהמה קיים דין זה או שמא דין הבהמה שונה, לקולא או לחומרא. בסעיף א הספק הוא אם דין הבהמה שונה לקולא, דהיינו שאין צורך שתכניס ראשה ורובה (כגון לתוך פסי הבראות), ואילו בסעיף ז ספק הגמרא הוא אם דין הבהמה שונה לחומרא דהיינו שלא יועיל אפילו אם תכניס ראשה ורובה.

הגמרא מגבילה כל אחד מהספקות: הספק אם דין הבהמה קל יותר הוא רק אם מחזיק גם את הכלי וגם את הבהמה, אך אם אינו מחזיק את הבהמה ודאי שדין הבהמה לא קל יותר מדין האדם. וכן להיפך: הספק אם דין הבהמה חמור יותר הוא רק אם אינו מחזיק את הבהמה, אך אם מחזיק גם את הבהמה ודאי שדין הבהמה לא חמור יותר.

כדי להציג את הספקות בטבלה נמספר את שלושת הדינים, מהקל לחמור:

1. מותר אפילו אין ראשה ורובה בפנים
2. מותר רק אם ראשה ורובה בפנים
3. אסור אפילו אם ראשה ורובה בפנים

ספקות הגמרא [א,ה]

צד ב	צד א	
2	1	מחזיק גם את הבהמה [סעיף א]
3	2	מחזיק רק את הכלי [סעיף ה]

הגמרא מדגישה שהספק בסעיף א נוגע רק לשורה העליונה, משום שבשורה התחתונה וודאי שלא נאמר דין [1]. הוא הדין לגבי הספק בסעיף ה שנוגע רק לשורה התחתונה כיוון שבשורה העליונה ודאי שלא נאמר דין [3]. תוספות מוסיפים שאין כוונת הגמרא שבסעיף ב אין ספק שבשורה התחתונה יש דין [2], שהרי מיד בסעיף ג מציעה הגמרא שבשורה התחתונה יהיה דין [3]. כוונת הגמרא היא רק, שבשורה התחתונה וודאי שאין דין [1], אך יכול להיות בו דין [3], והוא הדין בסעיף ה: וודאי שבשורה העליונה אין דין [3] אך יכול להיות שיהיה בו דין [1].

שלב שני: הצבת המשנה במקרה המסופק, ובמקרה האחר

הגמרא מבקשת להעמיד את המשנה במקרה המסופק, וכיוון שבמשנה מפורש דין [2], להכריע את הספק לצד זה, אך היא מיד דוחה שהמשנה עוסקת במקרה שאינו מסופק. ובפירוט: בסעיף ב מנסים להעמיד את המשנה בשורה העליונה ודוחים אותה לשורה התחתונה, ואילו בסעיף ו מנסים להעמיד את המשנה בשורה התחתונה ודוחים אותה לשורה העליונה.

[ניתן לראות כאן את היפוך התפקידים בין שני הא"ד: בראשון ההוכחה היא על ידי הצבת המשנה בשורה העליונה, והדחיה מורידה אותה לתחתונה, ואילו בא"ד השני התהליך הוא הפוך]

שלב שלישי: הצבת המשנה לאור הברייתא

בברייתא מפורש דין [3]: לעולם אסור לאדם לתת לבהמה לשתות כשהכלי בידו, אפילו אם ראשה ורובה בפנים, אלא צריך להניח לפניה את המים (ורק אז אין חשש שהיא תצא, והוא יוציא אחריה את הכלי). הגמרא מניחה שהברייתא עוסקת בשורה התחתונה, ואז אי אפשר להעמיד גם את

המשנה בשורה התחתונה, שהרי במשנה יש דין [2]. צריך אם כן להעמיד את המשנה בשורה העליונה.

לפי מהלך זה ניתן לחזור ולהכריע את הספקות: בסעיף ג הגמרא מבקשת להכריע כך את הספק מסעיף א, דהיינו את הספק לגבי השורה העליונה, בדרך הבאה: היא מערערת על הדחיה, שהורידה את המשנה לשורה התחתונה, מחזירה את המשנה לשורה העליונה, וכך הדין בה לפי זה הוא [2].

בסעיף ו הגמרא מבקשת להכריע כך את הספק מסעיף ד, דהיינו את הספק מהשורה התחתונה, בדרך הבאה: היא אמנם מחזקת את הדחיה שהעלתה את המשנה לשורה העליונה, אך סוף סוף למדנו מהברייתא עצמה שהדין בשורה התחתונה הוא דין [3].
[ניתן לראות גם כאן את היפוך התפקידים בין שני הא"ד: הראיה מהברייתא מהווה ערעור על השלב האחרון בא"ד הראשון, ואילו בא"ד השני הראיה מהברייתא היא הוכחה לשלב האחרון]

שלב רביעי: דחיית ההצבה לאור פרשנות חדשה בברייתא

הגמרא דוחה את הראיה על ידי פרשנותו של אביי בברייתא: מדובר בבהמה שעומדת ברה"י והאבוס שלה שהוא רה"י עומד ברה"י וראשו נכנס לתוך פסי הבריאות. החשש הוא (למסקנה) שמא המאכיל את הבהמה יראה קלקול באבוס, יניח את הדלי ברה"י עד שיתקן את האבוס, ושוב יכניסו לרה"י. מכל מקום הברייתא לא עוסקת בשורה התחתונה, וממילא אין הכרח להניח שבשורה התחתונה הדין הוא [3], כך גם שאין הכרח להעמיד את המשנה בשורה העליונה.
הגמרא דוחה אם כן את הראיה מהמשנה (סעיף ג), שבשורה העליונה יש דין [2], וכן את הראיה מהברייתא (סעיף ו), שבשורה התחתונה יש דין [3].

שלב חמישי: נסיון לפשיטת הספק מברייתות ודחייתו

בסעיף ט מבקשת הגמרא להוכיח משתי ברייתות שעוסקות באביסה, ומתירות אותה דווקא בראשו ורובו, שבשורה העליונה יש דין [2] ולא דין [1]. כיוון שאביסה דומה לשורה עליונה, מנסה הגמרא לפשוט כך את הספק הראשון [סעיף א] (רש"י). אמנם, הגמרא דוחה נסיון זה על ידי חילוק בין המקרה הרגיל של השורה העליונה למקרה של גמל, שהואיל וצוארו ארוך יש יותר חשש שיוציא ראשו לרה"י, והמאכיל יוציא אחריו את המאכל (עד כדי כך שר"א סובר שלגמל דין [3] אפילו במקבילה של השורה העליונה).